

Naturskyddsföreningen
Stockholm

Naturskyddsföreningen
Stockholms län

2020-10-06

Till
Kommunstyrelsen
kommunstyrelsen@stockholm.se

Yttrande över Stockholms handlingsplan för biologisk mångfald, KS 2020/931

Denna remiss besvaras av både Stockholms Naturskyddsförening och
Naturskyddsföreningen i Stockholms län (nedan föreningarna).

Föreningarna tackar för att denna handlingsplan gått ut på remiss till oss och ett flertal
föreningar. Biologisk mångfald är en mycket högt prioriterad fråga för vår del och det har
genom åren handlat om att: aktivt slått ut en äng (Ekudden), ordna naturguidningar (Anders
Tranberg har ordnat naturguidningar i nästintill alla naturområden i Stockholms stad),
presentera förslag vad som går att göra lokalt där man bor (Grönare Stockholm), sprida
kunskap natur och t.ex. hur man bygger vildbihotell, inventera arter, rädda naturmiljöer
undan exploatering (t.ex. nio räddade gammelekar i Kristinerberg) m.m.

Sammanfattning:

- Handlingsprogrammet välkomnas och utgör ett viktigt avstamp som kan lägga
grunden för kraftfulla satsningar på biologisk mångfald
- Ökade ambitioner för biologisk mångfald måste åtföljas av kraftfulla ekonomiska
anslag för att handlingsplanen ska tillföra någon *reell skillnad* jämfört med idag
- Det är viktigt att gynna biologisk mångfald, men en central del måste vara att inte
förstöra oersättliga funktioner som finns i Stockholm
- Handlingsplanen kommer inte till sin rätt i nuvarande organisationsstruktur som är
våldigt spretig och där ansvariga förvaltningar lider brist på biologer
- Handlingsplanen missar att betona att det finns ett starkt samband mellan storleken
hos Stockholms naturområden och det antal arter som kan leva där
- Handlingsplanen bör diktera att *ekologisk kompensation* enbart får handla om ekologi
och biologisk mångfald, inte om annat som lyktstolpar, gungor, bänkar, trappor etc.
- Samverkan med externa aktörer kan utökas

Välkommen satsning på biologisk mångfald

Föreningarna ser denna handlingsplan med stor förväntan då den innebär att avsnittet om
biologisk mångfald i Stockholms Miljöprogram 2020-2023 ges mycket större tyngd. En

handlingsplan för biologisk mångfald är mycket välkommen av flera skäl. Handlingsplanen kan bli ett avstamp för att etablera biologisk mångfald som begrepp i hela kommunorganisationen och ge det en framskjuten position i olika typer av sammanhang.

Detta är nödvändigt att detta handlingsprogram åtföljs av flera åtgärdsprogram som kan precisera vad för typ av åtgärder som behövs i olika geografiska områden i kommunen. På så sätt säkerställs att intentionerna i handlingsprogram också genomförs operativt på marken.

Nedan följer ett antal nedslag som vi anser behöver belysas. Den större delen av själva översiktsplanen kommenteras steg för steg i de fem strategierna.

Omständigheter och varningssignaler som kommunen behöver agera på:

Föreningarna bedömer att justeringar behöver göras för att underlätta arbetet med biologisk mångfald. Nedan blir ett antal saker belysta:

Ekologisk kompensation

Föreningarna anser att Stockholms stad har problem med att tolka begreppet ekologisk kompensation. För att begreppet ekologisk kompensation ska vara relevant så ska kompensation vid exploatering av parkmark/naturmark givetvis handla om kompensationsåtgärder som har att göra med ekologi på land eller i vatten. I Stockholm har tolkningen kommit att generera kompensation med diverse saker som inte alls har med ekologi att göra även fast parkmark/naturmark tagits i anspråk, det kan t.ex. handla om belysning, upprustning av fysiska lekredskap i en parklek, övrigt gynnande av rekreation etc. För att skapa mer ordning och reda borde icke ekologiska kompensationsåtgärder benämnas med något annat i planhandlingarna som t.ex. "Rekreativ kompensation" eller liknande.

Parkplaner borde ersättas av Naturvårdsplaner i livsmiljöer med skyddsvärda arter

Föreningarna noterar att handlingsplanen på olika ställen refererar till kommunens *Parkplaner*. Intentionerna med dessa parkplaner må vara goda, men att samla all typer av stadsmiljö-tytor under ett tak blir inte bra då varje objekt beskrivs väldigt kortfattat och det skiljer sig väldigt mycket mellan kortklippta picknick-tytor och kärnområden för biologisk mångfald. Föreningarna bedömer att det inte räcker att införa förtydliganden i de olika Parkplanerna såsom handlingsprogrammet är inne på.

För att skapa mer ordning och tydlighet bedömer föreningarna att Parkplaner bara ska beskriva just parker, d.v.s. anlagda parker, planteringar, trädklädda torg, klippta aktivitetsytor och mindre parkifierade skogsområden som ofta ingår som spridningszon i *ekologisk särskilt betydelsefulla områden* (ESBO)¹.

Den ESBO-mark som klassas som *livsmiljöer med skyddsvärda arter* respektive *kärnområden* bör omfattas av upprättade Naturvårdsplaner som då återfinns i alla Stadsdelsförvaltningar som berörs av denna typ av ESBO-mark. Just dokumentnamnet *Naturvårdsplan* används i flera kommuner och är alltså inget som föreningarna hittat på. Vitsen med att ta fram Naturvårdsplaner i Stockholm är följande:

¹ http://miljobarometern.stockholm.se/content/docs/mp15/4/ESBO_Bed%C3%B6mningsgrunder.pdf

- Det blir tydligt att de beskrivna naturvårds-objekten innehåller rik biologisk mångfald och har främst med natur att göra (ej park).
- Varje naturvårds-objekt får en utförligare presentation och en utförligare beskrivning av hur området ska skötas (i naturreservat hänvisas till naturreservatets skötselplan givetvis).
- Det blir mycket tydligare för utförare att få klarhet i att de verkar i ett Naturvårds-objekt och att därmed större krav ställs på naturvårdskompetens än i objekt tillhörande en Park-plan.

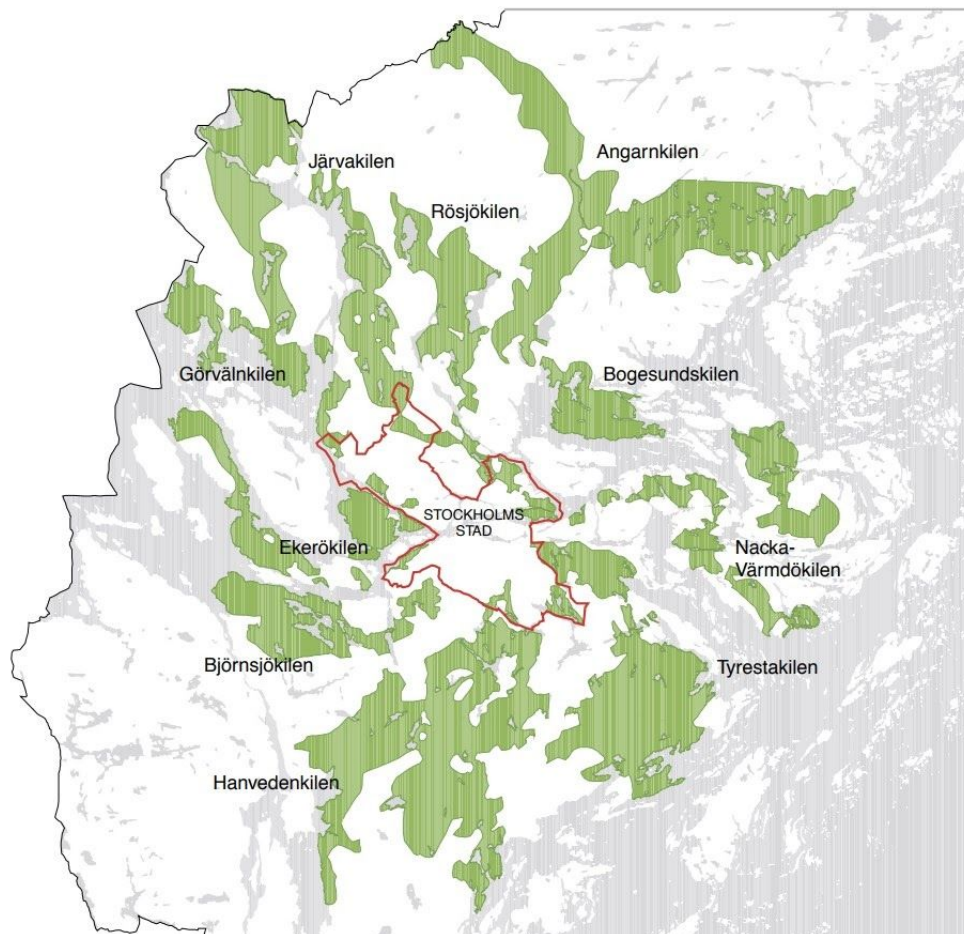
För lite fokus på grannkommuner och mellankommunalt samarbete

Föreningarna anser Stockholms stad bör ta tillfället i akt att presentera vilka grannkommuner man delar Gröna kilar med för att konkretisera att den regionala grönstrukturen sträcker sig över kommungränserna. I kunskapsförmedlande syfte för de som inte är så bekanta med de gröna kilarna borde alltså följande stå i handlingsprogrammet:

- Huddinge - Stockholms stad: *Hanvedenkilen*
- Tyresö - Stockholms stad: *Tyrestakilen*
- Sollentuna - Stockholms stad: *Järvakilen*
- Järfälla - Stockholms stad: *Görvålnkilen*
- Ekerö - Stockholms stad: *Ekerökilen*

Föreningarna bedömer att det hittills varit ett mycket stort underskott på s.k. kilsamverkan mellan Stockholms stad och grannkommunerna. Att det i handlingsplanen står att det är viktigt med samverkan mellan aktörer är positivt, men detta måste också ske i större grad. Exemplet med samverkan kring Igelbäcken är föredömligt, men sannolikt behövs fördjupad samverkan över hela Järvafältet - alltså Järvakilen - för att fånga upp viktiga aspekter för biologisk mångfald över en större geografisk yta. Genom att konkretisera med namn på kilarna som ligger nära till hands att samverka kring med en annan kommun (likt ovan) så ökar också sannolikheten att få stöd för kommande kilsamverkan. Det finns goda exempel på kilsamverkan i andra delar av länet, t.ex. finns en skrift² som summerar en kilsamverkan mellan åtta kommuner i norra delen av länet där tre kilar ingick: Angarnkilen, Bogesundskilen och Rösjökilen. gs en skrif fram

Föreningarna vill påminna om att kommunen i den s.k. Bus-rapporten *Biologisk utveckling av Stockholm - förslag till åtgärder* (2003)³ hade en bättre regional utblick än aktuellt handlingsprogram. För att korrigera denna uppenbara brist bör Stockholms stad återanvända den föredömligt gjorda karta man använde i Bus-rapporten. Här presenteras de gröna kilarna och det syns hur de tränger in i Stockholms stad från olika håll.

Karta ur BUS-rapporten.

Misstag som motverkar arbetet med biologisk mångfald och som föreningarna hoppas att kommunen försöker rätta till så det inte upprepas. Exempel nedan:

- Kommunen har uppvisat en oerhört märklig argumentation kring att undersöka artförekomst vid gamla ekar. Att undersökningar av arter uteblivit motiveras med att det är osannolikt att hitta skyddade arter, trots att vitsen med en undersökning är just att gå till botten med hur det egentligen förhåller sig. (Kristineberg, stadens argumentation i domstol).
- Entreprenör faller ek och beställer sedan själv fram terrängfordon för att plocka ut död ekved i ett kärnområde för biologisk mångfald. Det blir synliga markskador i skogen. Det hela är ett typexempel på dubbelfel som inte ska kunna hända. Det saknades skäl att avverka eken och framför allt så saknades helt skäl att köra in tung maskin i skogen för att forsla bort den döda ekveden. (Majroskogen).
- Stora mängd stockar ses regelbundet på kommunens vegetationsdepåer. Dessa stockar - biologisk värdefull död ved - går till biobränsle eller trävaror.

- Entreprenör saknar adekvat parkskötselutbildning men kör ändå gräsklippare i en av Söderorts ekologiskt mest känsliga parker, Långbrogårdsparken. Kulturhistoriskt mycket värdefulla vildtulaner klipps ner mitt under blomningen. Misstaget har upprepas två gånger under olika år.
- Entreprenör forslar ut död ved av olika slag ut ur Älvsjöskogens naturreservat och lägger upp en timmertrave för borttransport. Av en slump råkar aturskyddsföreningen passera timmertraven till och kontaktar direkt kommunen. Entreprenören får därefter order om lägga in den döda veden i skogen igen.
- Kommunen ger order till entreprenör om att forska bort fällda träd i Orlångens naturreservat (Ågesta tillhör Stockholms markegendomar). Vid en grusväg nära Ågestavägen återfinns stora timmervälta. I vältan återfinns många grövre aspar och barrträd. Allt körs bort trots ett uppenbart behov av mer död ved i naturreservatet.

En handlingsplan är positivt - men stadens egna organisation behöver utvärderas

En handlingsplan för biologisk mångfald kommer sannolikt bidra till förbättringar och hjälpa till att öka fokuset på biologisk mångfald som en mycket viktig miljöfråga. För att komma framåt effektivt är det dock inte säkert att nuvarande organisation är optimal i kommunen.

Stockholms stad har en ovanligt stor förvaltningsstruktur p.g.a. sin storlek och de många förvaltningarna har delat upp park- och naturrelaterade frågor mellan sig på ett sätt som gör det mycket svårt att få en överblick över vem som gör vad i kommunen. Detta gör det sannolikt också svårt att styra mot gemensamma mål och skapa en bra organisation som samlat bidrar till att öka den biologisk mångfalden. Att Trafikkontoret, som främst har personal som arbetar med vägar och teknisk infrastruktur, också ska arbeta med biologisk mångfald är otydligt och det finns risker med att biologisk mångfald hamnar i skuggan när denna förvaltning primärt ska jobba med trafik.

En natur- och parkförvaltning finns i flera kommuner men inte i Stockholm. Det fanns dock en parkförvaltning i Stockholms stad fram till 90-talet med den lades ner. Att låta en natur- och parkförvaltning, med en egen naturvårdsavdelning, ansvara för olika distrikt i kommunen vore önskvärt. Personal i form av naturvårdsbiologer skulle i huvudsak arbeta på en sådan avdelning. Naturmark med rik biologisk mångfald skulle då skötas från en förvaltning istället för som idag där ett flertal olika förvaltningar är inblandade. Vad som är rik biologisk mångfald har kommunen kartlagt ungefär i kartunderlaget som visar ekologiskt särskilt betydelsefulla områden (ESBO). Stadsdelsförvaltningarna har idag väldigt stort ansvar även för naturmark med rik biologisk mångfald, men resurserna är begränsade hos dem för att ha personal som är utbildade naturvårdsbiologer eller motsvarande.

Det vore önskvärt med en extern utvärdering av stadens organisation gällande hur mark rik på biologisk mångfald hanteras.

Kommentar till de övriga fem strategierna

Strategi 1. Lyft fram prioriterade arter och naturkvaliteter

Texten innehåller ett flertal viktiga utgångspunkter. Det vore önskvärt om texten kompletterades med sådant som att:

- Naturelement som flerhundraåriga träd kan inte ersättas inom överskådlig tid (formuleringen "mycket svårt att ersätta" är lite för vagt språkbruk gällande träd)
- Fysisk planering bör nämnas i samband med formuleringen "Genom medveten planering..."
- Ordet *hushållning* bör nämnas för att tydligare markera att kommunen har en begränsad areal med ekologiskt särskilt betydelsefulla områden. I denna kontext vore det även önskvärt att kommunen öppet redovisar hur mycket ESBO-mark som exploaterats sedan år år 2000.

En ytterligare naturkvalitet som handlingsplanen bör nämna vara förutom de fyra som nämns är:

- Stora naturområden med en bibehållen kärna och buffertzoon

Blågrön infrastruktur

Det är mycket bra med en figur som visar spridningsvägar och även kartan lyfter detta avsnitt. Det som saknas är en visualisering av den helt avgörande problematiken i Stockholm gällande grön infrastruktur som är trafikleder och järnvägar, vilka agerar barriärer och skär av den gröna infrastrukturen. Det saknas alltså en figur där en ekodukt (landskapsbro) överbryggar en barriär och bildar just en sammanhängande grön infrastruktur mellan två naturområden.

Teman: Sjöar/Stränder. Öppna landskap och kulturpräglad skog/Bostadsnära natur

Dessa tre teman fungerar som en utmärkt pedagogisk förklaring för olika kvaliteter i Stockholm. Det som kan förbättras för respektive tema är:

Sjöar/Stränder

- Det bör nämnas att planering som berör vatten alltid bör beakta avrinningsområden, vilka kan kräva mellankommunalt samarbete.
- Det bör även påtalas att bortledning av vatten i rör är en avgörande nackdel för sjöar som egentligen har ett stort tillrinningsområde (t.ex. Magelungen).
- När det kommer till restaurering så bör borttagande av kulvertar nämnas (t.ex. gäller det delar av Kräpplaån och Kvarnbäcken vid Lilla Sickla).
- Det vore på sin plats att nämna att bävern tagit ordentlig plats i Stockholm och börjat förändra vattenflöden med sina dämmen, vilka utgör en naturlig vattendynamik i landskapet. Även besök av säl inne vid Strömmen kunde nämnas som kvitto på att vattnet är tillräckligt friskt och rent mitt i city.

Öppna landskap

- Farstanäset bör nämnas som en viktig yta för gräsmarker.
- Inslaget av betesmarker i kommunen bör nämnas tydligare.
- Det vore värdefullt att nämna att det pågår hävd med slåtter och upptag i x antal Stadsdelsförvaltningar och ifall arealen hävdad ängsmark har ökat eller minskat.
- Utanför kommungränsen så äger Stockholms stad mark i t.ex. Ågesta där arrendatorn på Ågesta gård håller landskapet öppet med stora betesmarker. Tills nyligen arrenderade även Stockholms stad ut en mjölkgård med öppna marker nära Tyresta (såldes av till Naturvårdsverket).

Den kulturpräglade skogen.

- Istället för termen "rationellt skogsbruk" bör termen "industriellt skogsbruk" användas. Detta för klargöra i namnet att den sedan länge dominerande skogsbruksmetoden i Sverige, som går ut på kalhugga skog i stor skala, görs med industriell effektivitet. Det industriella skogsbruket får oerhört negativa konsekvenser för biologisk mångfald.
- Det bör klargöras mycket mer i texten att avsaknaden av industriellt (rationellt) skogsbruk bidragit till viktiga kvaliteter i Stockholms skogar såsom hög genomsnittsålder på träden, stor blandning mellan grova och klena träd, en flerskiktad skog, en jämförelsevis stor lövträdsblandning, ställvis en stor mängd stående och liggande död ved, en stor mängd bärris och ett intakt skogsekosystem i marken till gagn för mossor och svampar.
- Ordet "bondeskog" kan gärna användas för att dels koppla till detta med skogsbete och dels koppla till småskalig uttag av timmer och ved för husbehov under tidsepoken då torp och gårdar var vanliga runt Stockholm.
- I samband med att ljuskrävande arter nämns i texten bör det framgå att dessa arter på olika håll hotas av inväxande gran om de inte de blir framröjda.
- Det är vore önskvärt att nämna att det i Stockholms skogar finns tusen år gamla värmerelikter kvar i form av skogslind som kan hittas i flera skogar i kommunen, ofta i sydexponerade lägen (bl.a. Älvsjöskogen, Fagersjöskogen, Rågsveds naturreservat och Farstanäset).
- Det bör framgå där det skrivs om ekar att Stockholms har ett internationellt ansvar i Europa för gamla grova ekar.
- Det bör framgå att Stockholms skogar har väldigt många träd som klarar kriterierna för särskilt skyddsvärda träd (många tallar är över 200 år och många andra träd är över 140 år)
- För att tydliggöra bör det framgå att gamla tallar behöver *friställas* likt ekar, d.v.s. röjning av ungträd som kommer underifrån.
- Förutom rovfåglar och barrskogsmesar bör hackspettar som spillkråka nämnas, vilken är beroende av större arealer skog.
- Förutom att påpeka att rådjur och hare inte är någon ovanlighet inne bland bebyggelsen så bör det framgå att älg och vildsvin vandrar in i kommunens skogar årligen.

Den bostadsnära naturen

- Det vore önskvärt om samma typ av "paket" med insatser för biologisk mångfald kunde bli verklighet i alla Stadsdelsförvaltningar i den bostadsnära naturen. T.ex. x antal uggleholkar, xx antal vanliga holkar/fladdermusholkar, y antal fågelbad, yy antal igelkottsbon, z antal fjärilsholkar, zz antal vildbihotell etc. Detta för att effektivisera inköp och kanske pressa priserna jämfört med om varje Stadsdelsförvaltning ska sitta för sig och beställa olika saker och komma på hur man upphandlar det bäst etc.

Prioriterade arter

Föreningarna instämmer i formuleringen att kunskap om arter och artgrupper gör det lättare att utföra åtgärder med bättre precision. Detta i sin tur sätter strålkastarljuset på nödvändigheten av många fler anställda ekologer och naturvårdsbiologer i Stockholms stad, både på förvaltningar och ute på plats hos de som ska utföra skogsskötsel etc.

Att ta fram en lista över prioriterade arter som kommunen nu gjort är mycket intressant och bjuder in till en fortsatt diskussion om hur man bäst väljer ut arter och artgrupper i en kommun samt hur många arter man ska ha o.s.v. Föreningarna har inga direkta invändningar mot de arter som nämns. Följande kan dock gärna läggas till:

- **Skyddsvärda ädellövskogsmiljöer** skogslind, vätteros
- **Svampar** saffransticka, koralltaggsvamp
- (tillägg) **Rovfåglar** berguv
- **Däggdjur** igelkott, skogsmård
- (tillägg) **Skyddsvärda gräsmarksväxter** höskallra
- (tillägg) **Skyddsvärda skogslevande arter** spillkråka

Föreningarna anser att handlingsprogrammet bör uttrycka sig mer tydligt kring att det finns behov av förbättrade kunskapsunderlag för en del artgrupper. Det bör framgå att det behövs många fler detaljerade naturinventeringar i kommunen för att minska antalet vita fläckar där kunskapsläget är bristfälligt eller nästintill obefintligt. I det stora oskyddade skogsområdet Fagersjöskogen är kunskapsläget om arter väldigt bristfälligt exempelvis. Det vore även önskvärt att naturreservat finkammades på arter i artgrupper som ofta är svåra att artbestämma t.ex. vedinsekter och vedsvampar. En sällsynt art som *raggbock* kan eventuellt vara förbisedd i kommunen (en misstänkt tallåga med stora gnaghål sågs t.ex. i Flatens naturreservat ganska nyligen av Anders Tranberg). Föreningarna frågar sig vad formuleringen "Stockholm har idag bar kunskapsunderlag om många arter" egentligen innebär i praktiken och vad betyder "många" i sammanhanget? Den art som följs mycket noggrant är *bredbandad ekbarkbock* och där har även hönsnät satts upp för att förhindra angrepp av hackspettar. På Miljöbarometern/Arter och artgrupper⁴ återfinns uppgifter om olika mätningar av fiskar, groddjur, fåglar etc men dessa skiljer sig åt mycket i noggrannhet. Inga heltäckande fågelinventeringar görs i ett särskilt naturområde exempelvis, vilket gör att kommunen har bristande kännedom om trender för fågelfaunan i olika områden. Den fågelhäcknings-data som samlas in systematiskt gäller enbart duvhök. I övrigt hämtas fågel-data från Artportalen för att få grepp om arter i innerstaden och kommunen som helhet.

Strategi 2.

Fysisk planering

Föreningarna anser att det är en god idé att knyta handlingsprogrammet till fysisk planering. Det finns definitivt fördelar med områdesplanering, något föreningarna ser är dock att dessa liknar *fördjupade översiktsplaner* (FÖP) utan att de kallas så av kommunen. Kommunens variant av områdesplanering inkluderar ingen miljökonsekvensbeskrivning (MKB), vilket annars är ett krav i FÖP:ar. Dessutom lider kommunen ofta en brist på kritisk analys av hur exploateringsförslag överensstämmer med formuleringar i miljöbalken som bör vara ständigt närvarande så fort naturkvaliteter riskerar att försvinna. Förekomsten av naturvärdesinventeringar inför utställda områdesprogram varierar, vilket är anmärkningsvärt då det borde vara ett självklarhet. När kommunen tog fram områdesprogram över "Brommaplan med omgivning" innebar det att sammanlagt mer än 20 hektar naturmark skulle tas i anspråk, men ingen ordentlig naturinventering gjordes innan. Ovan nämnda bör handlingsprogrammet beakta och det vore önskvärt att texten var transparent och

⁴ <http://miljobarometern.stockholm.se/natur/arter-och-artgrupper/>

synliggjorde de faktiska omständigheter som föreningarna tar upp som en problematik ovan. Att inarbeta mer kartunderlag välkomnas då det bör kunna innebära att mer faktainhämtning av naturvärden på marken kan komma att krävas för att skapa användbara kartor.

Gällande mångfunktionella ytor så är det rätt tänkt. Dock är det viktigt att förklara att befintlig naturmark i ett ekosystem inte lätt kan ersättas med en mångfunktionell yta en bit bort som har mycket mer artificiell prägel.

Investeringar i blå- och grönytor

Föreningarna anser att årliga avsatta investeringspengar för biologisk mångfald är helt avgörande för om detta handlingsprogram kan skapa någon reell skillnad ute i kommunen. Som utomstående aktör är det mycket svårt att få inblick i vilka pengar som faktiskt går till ekologiska åtgärder som skapar en reell skillnad på marken/i vattnet. År 2017 beslutade kommunfullmäktige om 300 miljoner extra som skulle gå till planering och utveckling av Stockholms gröna värden. Föreningarna frågar sig hur många miljoner av dessa pengar som gått till biologisk mångfald hittills? Frågan är berättigad då "gröna värden" även inkluderar rekreatiönsinsatser och teknisk infrastruktur (väg, eldragning och belysning). Investeringar i rekreation behövs naturligtvis också. Det föreningen kan konstatera är att det hittills inte kommit fram några pengar till större investeringar för biologisk mångfald som ekodukter, bara att en utredning har tagits fram⁵. Handlingsplanen bör poängtera vikten av satsningar på biologisk mångfald redovisas så det går att följa trender, ifall satsningar går upp eller ner. Det handlingsprogrammet nämner om "parkinvesteringar" kopplat till biologisk mångfald låter å ena sidan positivt, men å andra sidan består mycket av Stockholms grönytor är skog och vilket skapar oklarheter ifall detta ingår i park?

I sammanhanget vill föreningarna påpeka att Stadsdelsförvaltningarna kan söka extra naturvårdspengar till naturreservaten, men att det inte är möjligt för skyddad natur även om skötselbehoven är minst lika stora i andra skogar. Inte minst de ännu oskyddade kärnområdena för biologisk mångfald är i stort behov att extra pengar (bl.a. Majroskogen, Fagersjöskogen, Kyrkhamn och Ålstensskogen). Förutom att belysa detta i handlingsplanen så bör det tryckas på att det behövs driftpengar. En engångsinvestering utan driftpengar innebär i värsta fall kapitalförstöring när investeringen måste bytas ut p.g.a. utebliven omvårdnad.

Naturvårdsskötsel

Föreningarna uppskattar verkligen att handlingsplanen belyser just ordet *naturvårdsskötsel* då det visar att det finns fler typer av skötsel än "parkskötsel" i kommunen. Ett nyckelord som formuleras i texten är kunskap. Föreningarna efterlyser en översyn över vilka områden som olika utförare verkar i och hur kompetensen ser ut för utförare som arbetar i olika områden. Handlingsplanen skulle t.ex. kunna klargöra att det finns behov av att nivåklassa olika skötselområden där varje nivå innebar striktare och striktare krav på naturvårdskompetens och skötselkompetens. I naturskyddade områden, kärnområden och områden med speciellt känsliga arter ska det de högsta kraven ställas på kompetens för att sedan minska kompetenskraven något steg för steg ner till mer trivial natur.

För att ta ett konkret exempel att naturvårdskompetens verkligen behövs ibland så måste t.ex. den som ansvarar för att röja hassel för att gynna ek känna igen naturvårdsarter på hassel såsom *hasselticka*, *läderskål* och *skriftlav*. Hassel med dessa arter på ska alltså lämnas i fred, men är man inte artkunnig så riskerar man att få med sig massa skyddsvärda naturvårdsarter när man röjer bort hasselstammar. Ett annat exempel är att den som ska ringbarka asp måste ha god kunskap om *asp* och även övriga lövträd för att inte andra lövträd ringbarkas av misstag.

Formuleringen om gemensam kravspecifikation för upphandling av skötselentreprenörer är mycket viktig med tanke på hur många förvaltningar som finns i staden. Att detta inte redan finns är märkligt. I samband med att gemensam kravspecifikation tas fram vore det önskvärt att också göra en nivåklassning enligt ovan för att öka kvaliteten på utfört naturvårdsarbete och förhindra misstag som i exemplen ovan.

Miljöövervakning

Föreningarna anser att handlingsplanen bör nämna att tillgången på kunskap om kommunens växt- och djurliv är mycket varierande beroende på naturområde och artgrupp, istället det mer diffusa "relativt god". Det bör påpekas att miljöövervakning för biologisk mångfald ofta kräver personalresurser med biologisk kompetens som t.ex. kan utföra en fågelinventering enligt en standardrutt i x antal naturområden.

Strategi 3. Genomför ekologiska förstärkningsåtgärder

Föreningarna ser mycket positivt på att handlingsplanen i detta avsnitt flyttar fram positionerna om vad som kan göras i kommunen för att gynna olika arter och ekosystem. Att bostadsbyggandet pågår, med målet 140 000 bostäder 2030, har föreningen konstaterat i åtskilliga sammanhang och det är helt klart så att områden med höga naturvärden har försvunnit eller riskerar att försvinna. Enligt föreningarna så har Stockholms stad skapat ett orimligt stort exploateringstryck på alla naturmiljöer eftersom Bromma flygplats har tillåtit fortsätta samtidigt som stora P-platser inte har bebyggts som t.ex. vid Farsta C, överdäckningar som vid Nynäsvägen har skjutits på framtiden och omvandlingar av verksamhetsområden har gått trögt. Hur många hektar naturmark som kommer att försvinna för dessa 140 000 bostäder är inte lätt att beräkna, men föreningarna bedömer att det är mer än det kommunen uppgivit. Ett återkommande inslag som föreningarna noterat är byggnation på de få kvarvarande gatorna med naturmark, vilket i en del fall innebär kollision med regionala spridningssamband. Ett sådant exempel är storskalig byggnation utmed Magelungsvägen över vilken Hanvedenkilen passerar. Detta är ett typexempel där grön redan försvagad grön infrastruktur blir ännu tunnare och mindre robust.

Ett minimikrav som föreningarna anser bör ställas är att en större andel av pengarna som kommer in till staden via exploateringar ska öronmärkas för biologisk mångfald. Att det inte byggts någon mer ekodukt sedan Hammarby sjöstad byggdes för snart 20 år sedan är väldigt bekymmersamt enligt föreningarna då barriäreffekterna är minst lika stora idag om inte större. Argumentet att det saknats pengar håller inte riktigt då det fanns en miljömiljard ett bra tag och väldigt mycket pengar har inkommit till staden via exploateringar. Att balansera alla exploateringar med en ytterligare ekodukt borde inte ha varit så svårt. En ekodukt över Örbyleden för att binda ihop kärnområdena Majroskogen och Fagersjöskogen har varit uppe som förslag långt tillbaka och är fullt realistisk exempelvis. De nya förslag på

ekodukter som presenterades 2017 verkar mycket lovliga och föreningarna hoppas att alla dessa kommer att verkställas.

Föreningarna anser att det vore bättre för transparensens skull att förklara merparten av kärnområdena skyddats men att det inte gäller alla. Det är en klar brist att handlingsplanen fokuserar enbart på skyddade områden när behovet av landskapssamband mellan naturområden tas upp. Behovet av landskapssamband gäller även många oskyddade naturområden i kommunen, inte minst i Hanvedenkilen.

Strategi 4. Utveckla kunskap och kommunikation

Föreningarna anser att handlingsplanen bör mynta begreppet "Naturområden i världsklass" eller "tätortsnära skog i världsklass". Detta eftersom "världsklass" tagits sig in på så många andra områden i kommunen för att marknadsföra och belysa något. Stockholm Vatten har kört med "vatten i världsklass" för att ta ett aktuellt exempel. Faktum är att det finns en risk i att Stockholms stad undervärderar sina naturområden p.g.a. brist på utifrånperspektiv. Föreningarna vill betona att det är mycket få storstäder i världen som har kvar så mycket tämligen intakta skogsekosystem nära stadskärnan. Detta behöver kommunen kommunicera mer dels till sina egna medborgare men även utåt till besökare. Internationellt är "urban forest" ett begrepp som Stockholms stad bör använda mer i sin engelska kommunikation

Något som föreningarna anser saknas är en strategi för att visa upp dessa oersättliga skogsmiljöer på olika sätt. Nu står det att Stockholms stad arbetar för att värna, gynna och stärka den biologiska mångfalden. Men för att få stockholmarna med på tåget så behövs mer insatser för att faktiskt visa upp det som finns. I Tyresö har kommunen anställda *naturguider* som jobbar med att ta ut invånare och skolklasser i naturen. Detta skulle Stockholms stad kunna kopiera. Som det är nu så är det föreningarna som undertecknar detta yttrande som bidrar till i princip alla naturguidningar i Stockholms stad. Är det verkligen rimligt att Naturskyddsföreningen ska bära hela bördan med att visa upp all den magnifika naturen som finns i kommunen? Nej, det är inte rimligt när det finns så väldigt mycket människor som suktar efter att veta mer om kommunens växt- och djurliv. En del vill helst gå med en grupp i skogen för innan man blir bekväm att hitta ut själv. Således bör handlingsplanen påpeka att naturguidningar kan fungera som en kugge i att sprida information om biologisk mångfald.

Föreningarna noterar att handlingsplanen formulerar att naturvårdskunskapen hos stadens skötselansvariga är central. Föreningarna vill här återigen påpeka att utförare med utbildning inom naturvårdsbiologi bör få företräde till uppdrag för att få hela sektorn att förstå att i Stockholms stad så måste man kunna arter för att få beträda de områden som berörs av naturvårdsskötsel. De som t.ex. kör slätterbalk på en äng bör helst också kunna en del arter för att få bättre insikt i vad som karakteriserar en magrare mark etc. Utbildningsmaterial vore mycket önskvärt, men föreningarna vill påminna om att Skogsstyrelsen redan har en del utbildningsmaterial som bör kunna användas även i kommunen. En nyckel till framgång är också att ta fasta på misstag som begåtts vid utförd naturvårdsskötsel och ta med dessa misstag som exempel i utbildningsinsatser för att därmed förhindra att samma misstag upprepas igen. I början så nämnde föreningarna några exempel på misstag där kommunen själv drabbas av icke-gynnande av mångfald biologisk mångfald. Det som nämns handlingsplanen under aktiviteter är jättebra och inte minst detta med goda exempel är viktigt.

För att skapa en högre status för naturområdena i Stockholm efterlyser föreningarna en grafisk profil med skyltar och portaler som ramar in alla naturområden i Stockholm oavsett om de är skyddade eller inte. Många kommuner ute i Sverige ligger långt fram när det gäller att presentera sina naturområden och de snålar inte på entréer, robusta skyltar, tydliga ledmarkeringar etc. De pilotförsök som enskilda Stadsdelsförvaltningar gjort med en smal budget t.ex. i Solbergaskogen är inte alls tillräckligt. Det blir för smått, för översiktligt och för otydligt för besökaren.

Strategi 5 Utveckla verktyg som underlättar samverkan och genomförande

Föreningarna vill verkligen betona vikten av det som handlingsplanen tar upp kring ytterligare indikatorer. Det är nödvändigt att komplettera nuvarande indikatorer då nuvarande inte träffar biologisk mångfald mer än marginellt. Bra indikatorer har ofta saknats för naturvård/biologisk mångfald har föreningarna noterat genom åren, men det fanns med förslag på indikatorer i Miljöprogram 2008-2011, se nedan. Dock är det även här oklart vad som hände vid programmets utgång 2011, vad hade staden åstadkommit? De indikatorer som nämns nedan kan med fördel återanvändas. De fem generella faktorer för utveckling av indikatorer som handlingsplanen tar upp verkar mycket intressanta. Föreningarna är gärna med och diskuterar närmare hur mätbara mål ska utformas utifrån dessa fem faktorer. Just mätbara mål bedömer föreningarna är viktigt för att kunna följa upp senare, klarade vi målet eller inte? Om inte, vad kan vi göra annorlunda inför nästa period?

Delmål nr	Förslag på indikatorer avseende målområde 4 Hållbar användning av mark och vatten	Kommentar
4.2	Andel exploateringar där naturvärden och/eller rekreativvärden gått förlorade och de ekologiska funktionerna inte återskapats	Uppföljningen kan göras årsvis på genomförda exploateringar. Data finns tillgänglig inom exploateringsnämnden.
4.3	Andel stockholmare som regelbundet vistas i park eller naturområde nära bostaden	Nyckeltalet mäts genom medborgarenkäten och följer upp omfattningen av invånarnas besök och vistelse i parker och naturområden i närheten av sitt bostadsområde under sommarhalvåret.
4.5	Andel öppna gräs- och våtmarker med bete av den totala gräs- och våtmarksarealen	Nyckeltalet ger ett underlag för att indirekt följa upp trenderna för många arter och ekosystem. Årliga uppgifter från stadsdelnämnderna och exploateringsnämnden jämförs med utgångsdata ur databasen för Stockholms biotopkarta.
4.5	Areal mark per år där restaurering och nyskapande av ängar, betesmarker, våtmarker och andra kulturpräglade biotoper, genomförs	Nyckeltalet följer upp insatser som i sig leder till goda förutsättningar för en ökad biologisk mångfald. Årliga uppgifter från exploateringsnämnden och stadsdelnämnderna jämförs med utgångsdata ur databasen för Stockholms biotopkarta.
4.5	Areal mark per år där friställnings- och förnygringsåtgärder genomförs avseende ädellövträd	Nyckeltalet mäter åtgärder som ger en god delbeskrivning av stadens arbete för att nå detta mål. Med en åtgärd avses en insats i ett ädellövträdsbestånd.

En problematik som bör nämnas i sammanhanget är att Stockholms stad brister när det gäller att redovisa vad tidigare delmål resulterat i inom Miljöprogrammets kapitel en hållbar användning av mark och vatten från 2008 och framåt. Den uppföljning av Miljöprogrammet⁶ perioden 2016-2019 som gjordes tar inte fasta på några indikatorer när gällande delmålet "Staden ska ha en livskraftig grönstruktur med rik biologisk mångfald" så nämns bara översiktligt vad staden arbetat med. Att det saknas bra dokumentation med vad som

⁶ http://miljobarometern.stockholm.se/content/docs/mp19/Uppfoljning_miljoprogram2016.pdf

fungerat i staden och inte fungerat bra påverkar dessvärre nuvarande handlingsplan för biologisk mångfald negativt då den inte kan avstamp i tidigare erfarenheter på samma sätt.

För Stockholms Naturskyddsförening
Anders Tranberg, ordförande

För Naturskyddsföreningen i Stockholms län
Beatrice Sundberg, ordförande